

200 години от рождението на

Захари Зограф

Захари Зограф е един от най-известните български иконописци – виден представител на Самоковската художествена школа. Той е емблематична фигура за българската култура от епохата на Възраждането – живописец, общественик и основоположник на светската живопис. Захари Зограф е и един от първите, дръзнали да се изобразяват в храма. Негови стенописни автопортрети има в Бачковския, Преображенския и Троянския манастир. Творчеството на големия творец е своеобразен преход от християнската към светската живопис в поробената тогава България.



Захарий Христович Димитров, известен като Захари Зограф, е роден е през 1810 г. в Самоков. Той е син на иконописеца Христо Димитров – основоположник на Самоковската иконописна школа. Христо Зографа учил иконопис в Хилендарския манастир и предал занаята на по-големия си син Димитър. След ранната смърт на баща си през 1819 г., младият Захари учи при своя брат Димитър Христов Зографа, с когото по-късно стават съдружници. Сведения за първите прояви на младия Захарий намираме в бележника на брат му, където е записано, че на 15 октомври 1831 г. са започнали да работят заедно. Захари Зограф получава образование в килийното училище в родния си град. От 1827 г. е ученик на Неофит Рилски – патриарх на българските учители и книжовници. Неофит Рилски е духовен наставник на

Захарий. Иконописецът ни е завещал портрет с маслени бои на учителя си. Младият Захари напуска Самоков и отива да работи в Пловдив, тогава наричан Фелибе. Постепенно се налага като известен майстор на стенописи, портрети, пейзажи, натюрморти. Като повечето възрожденци се занимава се с обществена дейност. Той е радетел за налагането на българския език в богослужението, за създаването на печатница за просвещението на българските деца и за откриването на книжарница в родния си град. От писмото му до Неофит Рилски разбираме, че желае „да типоса книжка да нашите българчета“. В Пловдив се запознава се с двама френски художници при които учи живопис.

Първите датирани и подписани от Захарий Зограф икони се намират в черквата „Св. св. Константин и Елена“. От този период са автопортретът му с четка, портретът на снаха му Християния и един акварелен портрет на момиче. Най-известните му икони са тези в черквата „Св. Константин и Елена“ в Пловдив и черквата „Св. Богородица“ в Копривщица. Захари Зограф бързо се утвърждава като добър иконописец и получава много предложения за работа. Той прави стенописите на Бачковския (1840–1841), Рилския (1844), Троянския (1848) и Преображенския (1849) манастири. Автор е и на олтарните икони в параклиса на Зографския манастир (1852), последните подписани от него творби. Негови икони днес могат да се видят и в манастирското градче Карея на Света гора,

в Плаковския и Долнобешовишкия манастири, в църкви в Асеновград, Перник, Габрово, Враца, Щип, Велес и др.

Постепенно Захарий Зограф се отклонява от канона, стреми се към реалистично изобразяване и вмъква в стенописите си битови мотиви. През 1841 г. той моли с писмо Неофит Рилски да го препоръча на манастирското братство на Рилския манастир да зографисва новия храм, като пише, че „най-прости и най-малки у старите зографи иска да изпита калема си в някое кюшенце на тази църква, не толкова за пари или друг някакъв интерес, колкото да покаже вещината си и да му станат халал тия юрнеци от француската академия, що ги имал, след като вземал уроци от француски зографе.“ По-късно той единствен остава надпис с името си, като посочва своите стенописи и през която са рисувани (1844). През 1851 г. в Самоков пристига писмо от най-големия светогорски манастир – Великата Лавра. Лавриотските монаси канят художниците Димитър Христов, Иван Образописов и Димитър Молеров да изпишат външния и вътрешния притвор на главния манастирски храм. Неизвестно защо за Атон вместо тях заминава Захарий. Той остава в Атон 17 месеца, като сам за една година изписва външния притвор на храма „Лавра на свети Атанасий“ в манастира „Лавра“.

От Атон иконописецът се завръща през есента на 1852 г. с много пари и с поръчки за икони, които рисува през зимата и пролетта на следваща-



Стенопис на Св. св. Кирил и Методий

та година. През пролетта на 1853 г. в Самоков пламва епидемия от тиф. Захарий се заразява от жената на брат ди Християния и умира на 14 юни 1853 година.

Някои изследовател смятат, че творчеството на Захари Зограф е на добро техническо ниво, но е твърде повърхностно. Епископ Порфирий Успенски пише, че стенописите му във Великата Лавра „оскъряват естетическия вкус“. Заради отстъплението от канона Захарий Зограф се счита за основоположник на българската живопис. Неговата цел е себеизявата и прославата на автора. Сред приносите му на творец са и изображенията на пейзажи. Той проявява интерес към типажи на свои съвременници, към реалния бит на хората, към родната природа. Характерно за стил му е вписването на светските портрети на възрожденски българи със специфичното за тяхното време облекло в иконографския канон. Зограф е критикуван от църквата за това, че допринася за залеза на иконата и е възхваляван от изкуствоведите за това, че нарушава църковните канони и проправя път на светско изкуство, в което изпъква личността на професионалния художник.

СТЕНОПИСИ В БАЧКОВСКИЯ МАНАСТИР

През 1840–1841 г. Захарий изписва стенописите в наоса и в притвора на черквата „Свети Никола“ и откритата нартика на храма „Св. Архангели“ в Бачковския манастир – със средства, дарени от български селища

от Асеновградско и Старозагорско. В голямата стенописна композиция „Страшният съд“, под откритата нартика (преддверие), сред грешниците в ада той поставил и български чорбаджии от Пловдив, заедно с жените им, които пречели за откриването на българско училище в града. Освен портретите на игумена Матей и проигумена Агапий, Захари Зограф нарисувал и своя автопортрет, което е новост в историята на родното ни изобразително изкуство.

СТЕНОПИСИ В ЦЪРКВАТА „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО“ В РИЛСКИЯ МАНАСТИР

През 1844 г. Захари Зограф изписва южната част на съборната църква „Рождество Богородично“ в Рилския манастир, а под една от божествени-



те се подписал. Според Кондиката на Рилския манастир на 20 март 1842 г. на Захари Зограф били дадени 7508 гроша. Тази сума той получил срещу извършена работа и вероятно като предплата за нова поръчка във връзка с украсата на църквата. Стенописите в купола над входа, фреските в целия открит притвор на главния манастирски храм, са дело на неговия брат Димитър Христов Зограф и на племенника му Замфир (известен като Станислав Доспевски).

ХУДОЖНИК НА ЦЪРКВАТА „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“ В ТРОЯНСКИЯ МАНАСТИР

Захари Зограф е главният художник на църквата „Успение Богородично“. Надписът над входа на църквата гласи: „Иззографиса с ръката си Захарий Христов, иконописец от Самоков“. Освен канонически сюжети Зограф прави портрети и на ктитори, на български, сръбски и руски светци.

Тук за първи път изобразява композицията „Колелото на живота“, отразяваща кръговрата и преходността на човешкия живот. За първи път рисува и светите братя Кирил и Методий. В Страшния съд и грешниците, и тези, които ги съдят, са в устата на една голяма ламя. От стенописите на художника получаваме представа за тогавашната мода, тъй като изображенията на зографа са напълно реалистични. Тук той оставя един от общо трите си автопортрета.

СТЕНОПИСИ В ПРЕОБРАЖЕНСКИЯ МАНАСТИР

Стенописите в църквата са също дело на Захарий Зограф и датират от 1849 до 1851 г. Наред със славянските просветители Кирил и Методий, Захарий Зограф си рисува автопортрет, а храмовата икона „Преображение Господне“ е и с негов автограф. В голямата сцена „Страшният съд“ грешниците са изобразени в граждански костюми, а врачките и лечителките – в народна носия. Освен това Захари Зограф нарисувал в първия регистър на светците почти всички български светци – св. Михаил (Борис) – цар български, св. Теодосий Търновски, св. Гавраил Лесновски, св. Йоаким Сарандапорски, св. Параскева Търновска, св. св. Кирил и Методий, св. Иван Владимир – цар български и други. Интересни сцени са и „Колелото на живота“, изписано на южна та фасада в съборния храм. За авторството на Захари Зограф говори надпис, който художникът ни е оставил. По-голямата част от иконостасните икони в резбования и позлатен иконостас са дело също на Захарий Зограф.

Румяна Кирилова

